(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

<u>मुंबई येथील उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधिकारात</u>

-

दिवाणी अपिलीय अधिकारीता
रिट पिटिशन क्र. 4060/2024.

अभिषेक अजित चव्हाण
वयः 41 वर्षे, व्यवसाय – नोकरी,
राहणार - साई दर्शन, फ्लॅट No. 06/07,
तिसरा मजला, परांजपे स्कीम, बी - रोड क्रमांक 3,
विले पार्ले (पूर्व), मुंबई-400057. ..... याचिकाकर्ते

-- विरुद्ध --

गौरी अभिषेक चव्हाण, वयः 39 वर्षे,
व्यवसाय : डॉक्टर (एम. बी. बी. एस.) एम. डी.,
पत्ता - फ्लॅट No.16, तिसरा मजला, बागवे निवास,
प्लाझा सिनेमाच्या मागे, सेनापती बापट मार्ग,
दादर (पश्चिम) मुंबई-400028. ..... उत्तरवादी

ज्येष्ठ वकील सुश्री इंदिरा जयसिंग, वकील चित्रा फडके, वकील अथर्व दांडेकर, वकील हितेंद्र परब यांचेसह .
-- याचिकाकर्त्यासाठी .

वकील अक्षय कुलकर्णी यांचेसह वकील आशुतोष कुलकर्णी -- उत्तरवादीसाठी

श्री. अभिषेक चव्हाण, याचिकाकर्ते (व्ही. सी.) च्या माध्यमातून उपस्थित

सुश्री. गौरी चव्हाण, उत्तरवादी व्यक्तिशः हजर.

<u>न्यायमंच : मा. न्यायमूर्ती राजेश एस. पाटील</u>

न्यायनिर्णय राखून ठेवल्याची तारीख : 12 एप्रिल 2024

न्यायनिर्णय घोषित केल्याची तारीख : 19 एप्रिल 2024

<u>न्यायमंचाद्वारे</u> :

1. मुंबईतील कौटुंबिक न्यायालयाच्या न्यायाधीशांनी 27 फेब्रुवारी 2024 रोजी दिलेल्या निर्णयाला आणि आदेशाला आव्हान देणारी ही रिट याचिका पतीने दाखल केली आहे, ज्यामध्ये पतीने दाखल केलेल्या घटस्फोट

याचिकेतील पतीचा अर्ज (निशाणी -147) फेटाळला गेला आहे जो पतीने सध्या 9 वर्षे वय असलेल्या अल्पवयीन मुलीच्या तात्पुरत्या ताब्यासाठी केला होता.

2. याचिकाकर्ता (पती) आणि उत्तरवादी (पत्नी) यांचे 18 फेब्रुवारी 2010 रोजी लग्न झाले. सोयीसाठी, याचिकाकर्त्याला 'पती' आणि उत्तरवादीला 'पत्नी' असे संदर्भित केले जाते. पती आय. टी. व्यवसायात आहे आणि पत्नी व्यवसायाने डॉक्टर आहे. 4 जानेवारी 2015 रोजी याचिकाकर्ते आणि प्रतिवादी यांच्या विवाहातून मुलीचा जन्म झाला.

3. पत्नीच्या प्रकरणानुसार, 7 डिसेंबर 2019 रोजी तिला सासरच्या घरातून बाहेर काढण्यात आले आणि मुलीचा ताबा तिला देण्यात आला नाही. पतीच्या म्हणण्यानुसार, पत्नीने स्वतः सासरचे घर सोडले होते.

4. पत्नीने 2 जानेवारी 2020 रोजी पतीविरोधात पोलिसात तक्रार दाखल केली होती. पत्नीच्या प्रकरणानुसार, त्यानंतर, तिला आणि तिच्या वडिलांना पतीने मारहाण केली, अल्पवयीन मुलीला हिसकावून घेतले.

5. 16 जानेवारी 2020 रोजी पत्नीने पती आणि त्याच्या कुटुंबातील सदस्यांविरुद्ध भारतीय दंड संहिता, 1860 च्या कलम 34 सह वाचन केलेल्या कलम 498-ए, 377,354,323,506,504 अंतर्गत एफ. आय. आर. क्रमांक 15,2020 दाखल केला.

6. 22 जानेवारी 2020 रोजी पत्नीने बोरिवली येथील न्यायदंडाधिकारी प्रथम श्रेणी यांचेकडे घरगुती हिंसाचार कायद्यांतर्गत तक्रार दाखल केली. तसेच, अल्पवयीन मुलीचा अंतरिम ताबा मिळावा यासाठी अर्ज दाखल करण्यात आला होता.

7. त्यानंतर, 27 जानेवारी 2020 रोजी पतीने हिंदू विवाह कायदा, 1955 च्या कलम 13 (1) (आय. ए.) अंतर्गत मुंबई येथील कौटुंबिक न्यायालयात पत्नीच्या विरोधात घटस्फोटाची याचिका दाखल केली.मार्च 2020 मध्ये महामारी सुरू झाली आणि अक्षरशः सर्व काही बंद झाले. अल्पवयीन मुलीचा ताबा पतीकडे राहिला. 1 सप्टेंबर 2020 रोजी पोलिसांनी पत्नीने दाखल केलेल्या पोलिस तक्रारीत 'ब' समरी दाखल केली. "ब" समरीच्या या आदेशाला नंतर पत्नीने प्रोटेस्ट पिटिशनद्वारे आव्हान दिले. 9 नोव्हेंबर 2020 रोजी पत्नीने वांद्रे मुंबई येथील कौटुंबिक न्यायालयासमोर पतीने दाखल केलेल्या घटस्फोटाच्या कारवाईत तिचे लेखी निवेदन तसेच प्रतिदावा दाखल केला.

8. त्यानंतर पतीने दाखल केलेल्या घटस्फोटाच्या याचिकेच्या प्रलंबिततेदरम्यान अल्पवयीन मुलीचा अंतरिम ताबा मिळण्यासाठी पत्नीने कौटुंबिक न्यायालयात अर्ज केला. आणि अल्पवयीन मुलीला पाहावयास मिळण्याची प्रार्थना केली गेली. 12 फेब्रुवारी 2020 रोजी वांद्रे मुंबईतील कौटुंबिक न्यायालयाने दिलेल्या आदेशानुसार, अल्पवयीन मुलीला बघण्यासाठी चार दिवस, दुपारी 1 वाजल्यापासून संध्याकाळी 6 वाजेपर्यंत पत्नीला मंजुरी दिली.

9. 18 मे 2020 रोजी पुढील आदेशाद्वारे, वांद्रे मुंबईच्या कौटुंबिक न्यायालयाने एक आदेश पारित केला आणि त्याद्वारे अल्पवयीन मुलीला एक दिवसाआड संध्याकाळी 7 ते रात्री 8 वाजेपर्यंत व्हर्चुअल ॲक्सेस मंजूर केला गेला.

10. 4 ऑगस्ट 2020 रोजी वांद्रे मुंबईतील कौटुंबिक न्यायालयाने टाळेबंदीमुळे प्रत्यक्ष प्रवेश मंजूर केला नाही, तथापि, न्यायालयाने 18 मे 2020 रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे वर्चुअल ॲक्सेस जारी ठेवला आहे आणि निर्देश देण्यात आले होते की उक्त वर्चुअल ॲक्सेस रेकॉर्ड केला जावा.

11. कौटुंबिक न्यायालयाने 9 नोव्हेंबर 2020 रोजी अल्पवयीन मुलीला 14 नोव्हेंबर 2020 ते 17 नोव्हेंबर 2020 पर्यंत फिजिकल ॲक्सेस दिला. दिवाळीची सुट्टी असल्याने हा आदेश संमतीने मंजूर करण्यात आला.

12. त्यानंतर, 19 डिसेंबर 2020 रोजी कौटुंबिक न्यायालयाने ख्रिसमसच्या सुट्टीच्या संदर्भात एक आदेश पारित केला, ज्यामध्ये पत्नीला 24 डिसेंबर 2020 ते 1 जून 2021 पर्यंत अल्पवयीन मुलीची वास्तविक मोठी सुट्टी घेण्याची परवानगी देण्यात आली. आणि त्याचप्रमाणे 4 जानेवारी 2021 रोजी, अल्पवयीन मुलीच्या वाढदिवशी देखील ॲक्सेस मिळेल.

13. 6 फेब्रुवारी 2021 रोजी कौटुंबिक न्यायालय, मुंबईने एक आदेश पारित केला ज्यामुळे अल्पवयीन मुलीला प्रत्येक महिन्याच्या 2 आणि 4 थ्या शुक्रवार ते रविवारी पत्नीला आठवड्याच्या शेवटी ॲक्सेस मंजूर करण्यात आला आणि एक दिवसाआड असलेला व्हर्चुअल ॲक्सेस रद्द करण्यात आला कारण मुलीसाठी व्हर्चुअल ॲक्सेस तणावपूर्ण असल्याच्या कारणावरून पतीने त्यावर आक्षेप घेतला होता.

14. व्हर्चुअल ॲक्सेस रद्द केल्यामुळे, पत्नीने 6 फेब्रुवारी 2021 रोजी कौटुंबिक न्यायालय, मुंबईने पारित केलेल्या आदेशाला या न्यायालयासमोर 962/2021 च्या लेखी याचिकेद्वारे आव्हान दिले. दरम्यान, पत्नीने मुंबईच्या कौटुंबिक न्यायालयासमोर अंतरिम ताबा मंजूर करण्यासाठी अर्ज (निशाणी 83) दाखल केला, परिणामी, पत्नीने

कौटुंबिक न्यायालयासमोर अर्ज (निशाणी - 83) चालू ठेवण्याच्या स्वातंत्र्यासह रिट याचिका 962/2021 मागे घेतली.

15. 17 मे 2021 रोजी कौटुंबिक न्यायालय, मुंबईने 18 मे 2021 ते 31 मे 2021 या कालावधीसाठी मुलीला, पत्नीला, उन्हाळी सुट्टी ऍक्सेससाठी परवानगी दिली.

16. त्यानंतर, 9 मे 2022 रोजी कौटुंबिक न्यायालयाने आपल्या आदेशाद्वारे पत्नीने दाखल केलेला अंतरिम ताब्याचा अर्ज फेटाळला, तथापि, 13 मे 2022 ते 27 मे 2022 पर्यंत उन्हाळी सुट्टीचा ऍक्सेस पत्नीकडे सोपवण्यात आला. कौटुंबिक न्यायालयाने दिलेल्या या आदेशाला पत्नीने दाखल केलेल्या रिट याचिका क्र. 9434/2022 द्वारे आव्हान देण्यात आले. दोन्ही पक्षांचे म्हणणे ऐकल्यानंतर, या न्यायालयाने 16 डिसेंबर 2022 रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे, पत्नीच्या रिट याचिकेला परवानगी दिली आणि त्याद्वारे, अंतरिम कोठडी अर्जावर (निशाणी - 83) नव्याने निर्णय घेण्यासाठी हे प्रकरण कौटुंबिक न्यायालयाकडे परत पाठवले .

17. परत पाठवल्यावर , वांद्रे मुंबईतील कौटुंबिक न्यायालयाने दोन्ही पक्षांचे म्हणणे ऐकून घेतले आणि 9 फेब्रुवारी 2023 रोजी दिलेल्या आदेशानुसार, मुलीचा अंतरिम ताबा पत्नीला दिला आणि प्रत्येक आठवड्याच्या शेवटी आणि एक दिवसाआड पतीला प्रत्यक्ष/दूरध्वनीद्वारे फिजिकल ऍक्सेस मंजूर केला. कौटुंबिक न्यायालयाने 9 फेब्रुवारी 2023 रोजी दिलेल्या सदर आदेशाला पतीने 16 फेब्रुवारी 2023 रोजी दाखल केलेल्या रिट याचिका क्र. 2048/2023 द्वारे आव्हान दिले होते. त्यानंतर या न्यायालयाने रिट याचिका क्र. 2048/2023 मध्ये कोणतेही अंतरिम आदेश दिले नाहीत आणि जेव्हा हे प्रकरण 17 फेब्रुवारी 2023 रोजी आणि 24 फेब्रुवारी 2023 रोजी बोलावले गेले, प्रकरण 27 मार्च 2023 पर्यंत तहकूब करण्यात आले.

18. त्यानंतर, पतीने कौटुंबिक न्यायालयाने दिलेल्या आदेशाचे पालन केले आणि 24 फेब्रुवारी 2023 रोजी अल्पवयीन मुलीचा ताबा पत्नीकडे सोपवला.

19. त्यानंतर, 3 मार्च 2023 रोजी पतीची बाजू मांडणाऱ्या वकिलांच्या सादरीकरणावर, कागदपत्रे आणि कार्यवाही या न्यायालयाच्या कक्षात हलवण्यात आली. त्याचप्रमाणे, अल्पवयीन मुलगी आत्महत्या करू शकते या कारणावरून तिची मुलाखत घेण्याची या न्यायालयाला केलेली विनंती या न्यायालयाने फेटाळली.

20. पुन्हा 28 मार्च 2023 रोजी पतीच्या वतीने तोंडी अर्ज करण्यात आला की अल्पवयीन मुलीची मुलाखत घेतली जावी. पतीच्या वतीने केलेला असा अर्ज या न्यायालयाने पुन्हा फेटाळला. त्यानंतर पतीने अल्पवयीन मुलीची मुलाखत घ्यावी अशी प्रार्थना करण्यासाठी अंतरिम अर्ज दाखल केला. त्यानंतर, आठवड्याच्या

शेवटी जेव्हा अल्पवयीन मुलगी पतीला भेटली होती आणि 25 जून 2023 रोजी पत्नीकडे परत जाणार होती, तेव्हा ती पत्नीच्या घरी परत गेली नाही. 26 जून 2023 रोजी अल्पवयीन मुलगी न्यायालयीन सभागृहात उपस्थित असताना रिट याचिका क्र. 2048/ 2023 चा उल्लेख या न्यायालयासमोर करण्यात आला. या न्यायालयाने चेंबरमध्ये अल्पवयीन मुलीची मुलाखत घेतली. त्यानंतर, रिट याचिका क्र. 2048/ 2023 या न्यायालयाने सुनावणीसाठी घेतली होती आणि 21 जुलै 2023 रोजीच्या आदेशानुसार, या न्यायालयाने पतीने दाखल केलेली रिट याचिका फेटाळून लावली आणि त्याद्वारे अर्जात (निशाणी - 83) दिलेल्या पत्नीला अल्पवयीन मुलीचा ताबा देण्याच्या आदेशाची पुष्टी केली.

21. अल्पवयीन मुलीचा ताबा 24 फेब्रुवारी 2023 ते 9 फेब्रुवारी 2024 पर्यंत, अंदाजे एक वर्षासाठी, पत्नीकडे राहिला.

9 फेब्रुवारी 2024 रोजी अल्पवयीन मुलगी आधीच्या आदेशानुसार वीकएंड एक्सेससाठी पतीच्या घरी गेली. आदेशात दिलेल्या निर्देशानुसार, 11 फेब्रुवारी 2024 रोजी रविवार असल्याने ती पत्नीच्या घरी परत जाणार होती, मात्र ती पत्नीच्या घरी परतली नाही.

22. 12 फेब्रुवारी 2024 रोजी या न्यायालयाने पारित केलेल्या आदेशात बदल करण्यासाठी पतीने अंतरिम अर्ज 1587/2024 दाखल केला होता. हा अंतरिम अर्ज माझ्यासमोर मांडण्यात आला. तथापि, अंतरिम अर्जात आधीच्या खंडपीठाने पारित केलेल्या आदेशात सुधारणा करण्याची मागणी केल्यामुळे, पक्षांना या न्यायालयाच्या खंडपीठाकडे जाण्याचे निर्देश देण्यात आले, ज्याने 21 जुलै 2023 रोजीचा पूर्वीचा आदेश पारित केला. 16 फेब्रुवारी 2024 रोजी दिलेल्या आदेशानुसार अंतरिम अर्ज क्र.1587/2024 निकाली काढण्यात आला, ज्यामध्ये पक्षांना कौटुंबिक न्यायालयात जाण्याचे निर्देश देण्यात आले. त्यानंतर पतीने कौटुंबिक न्यायालयात धाव घेतली. कौटुंबिक न्यायालयाने 27 फेब्रुवारी 2024 रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे पतीने फेरबदल करण्यासाठी दाखल केलेला अर्ज (निशाणी -147) फेटाळला.

23. त्यानंतर, 28 फेब्रुवारी 2024 रोजी या न्यायालयासमोर अंतरिम अर्ज क्र. 1587/2024 मध्ये मान्य केलेले संरक्षण सुरु ठेवण्यासाठी अर्ज ठेवण्यात आला. मात्र, पतीच्या वतीने केलेल्या तोंडी विनंतीवर कोणतेही आदेश देण्यात आले नाहीत.

24. 29 फेब्रुवारी 2024 रोजी पतीने दाखल केलेली सध्याची रिट याचिका आणि कौटुंबिक न्यायालयाने दिलेला तर्कसंगत आदेश उपलब्ध नसल्यामुळे, तर्कसंगत आदेश उपलब्ध होईपर्यंत अंतरिम संरक्षण मंजूर केले जावे अशी विनंती करण्यात आली होती.त्यामुळे तर्कसंगत आदेश उपलब्ध नसल्यामुळे मी पतीला संरक्षण मंजूर केले होते.

25. शेवटी तर्कसंगत आदेश दिनांक 13 मार्च 2024 रोजी उपलब्ध झाला. त्यानंतर, तर्कसंगत आदेशाची प्रत रिट याचिकेसोबत जोडून करून सध्याच्या रिट याचिकेत दुरुस्ती करण्यात आली. त्यानंतर लगेचच वकिलांनी आपले सादरीकरण मांडले.

सादरीकरणे

26. पतीच्या वतीने ज्येष्ठ वकील सुश्री इंदिरा जयसिंग हजर राहिल्या आणि त्यांनी आपले सादरीकरण मांडले :

(i) सुश्री. इंदिरा जयसिंग यांनी सादर केले की, ताब्याच्या प्रकरणात काय पाहावे लागेल तर मुलाचे सर्वोत्तम हित काय आहे.

(ii) सुश्री. इंदिरा जयसिंग यांनी सादर केले की शाळेच्या प्राधिकरणाने आजीला (पतीची आई) आणि पतीला अल्पवयीन बालकाच्या वर्तनाबाबत सद्भावनेने ईमेल लिहिला होता.

(iii) सुश्री. इंदिरा जयसिंग यांनी सादर केले की, 21 जुलै 2023 रोजी उच्च न्यायालयाने पारित केलेल्या या न्यायालयाने दिलेल्या आदेशाला त्यांच्या अशिलाने आव्हान दिले नव्हते, कारण त्यांचा अशील न्यायालयाने केलेल्या सूचनेसाठी तयार होता, ज्यामुळे मूल आईसोबत रुजत असल्याचे मान्य केले होते. त्यांनी सादर केले की एक वर्षानंतरही मूल आईशी रुजले नाही जी मुलीने शाळेला दिलेल्या नोट्सवरून तसेच तिच्या वडिलांना देण्यासाठी तिच्या एका मैत्रीणीकडेही दिले त्यावरून दिसते.

(iv) सुश्री. जयसिंग यांनी सादर केले की अल्पवयीन मुलीला डिस्लेक्सियाचा त्रास आहे.

(v) सुश्री. जयसिंग यांनी सादर केले की आक्षेपार्ह आदेशात शाळेने लिहिलेल्या ईमेलबाबत कोणतीही चर्चा झालेली नाही.

(vi) मुलाची सुरक्षा ही सर्वोच्च प्राथमिकता असली पाहिजे, असे सुश्री जयसिंग यांनी सादर केले. त्यांनी सादर केले की, ताब्याचा आदेश कधीही अंतिम नसतो.

(vii) त्यांनी सादर केले की, अल्पवयीन मुलीचा रिपोर्ट असे सुचवितो की मूल तिच्या आईच्या ताब्यात आरामदायक नाही. सुश्री. जयसिंग यांनी सादर केले की पत्नीची अनेक प्रेमप्रकरणे आहेत. त्यामुळे अल्पवयीन मुलीच्या आईला तिचा ताबा देणे योग्य ठरणार नाही, असे त्यांनी सादर केले .

(viii) सुश्री. जयसिंग यांनी सादर केले की, पतीची आई राजकीय पक्षाची सदस्य आहे या वस्तुस्थितीचा उत्तरवादी (पत्नी) फायदा घेत आहे.

(ix) सुश्री जयसिंग यांनी ताब्यासंदर्भात हिंदू विवाह कायद्याच्या कलम 26 च्या तरतुदींकडे लक्ष वेधले. तिने त्यांच्या इच्छेसह "सातत्याने" शब्दांवर जोर दिला.

(x) सुश्री जयसिंग यांनी सादर केले की 2019 च्या डिसेंबर महिन्यापासून पती-पत्नी वेगळे राहत होते आणि एक वर्ष वगळता अल्पवयीन मुलीचा ताबा पतीकडे राहिला आहे.

(xi) सुश्री जयसिंग यांनी **निल रतन कुंडू आणि एक - वि.- अभिजीत कुंडू अहवाल (2008) 9 एस. सी. सी. 413** मधील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाचा संदर्भ दिला.

(xii) सुश्री जयसिंग यांनी सादर केले की रिट याचिका मंजूर होण्यास पात्र आहे.

27. विद्वान वकील श्री. कुलकर्णी हे पत्नीच्या वतीने हजर झाले आणि त्यांनी आपले सादरीकरण केले :

(i) श्री. कुलकर्णी यांनी सादर केले की पतीने नेहमीच अल्पवयीन मुलीचे मन कलुषित करण्याचा प्रयत्न केला आहे जो किमान तीन कागदपत्रांद्वारे लक्षात घेतला जाऊ शकतो. 21 जुलै 2023 रोजी या न्यायालयाने दिलेल्या निकाल आणि आदेशाच्या परिच्छेद क्रमांक 15, कौटुंबिक न्यायालयाने 16 ऑक्टोबर 2022 रोजी दिलेल्या आदेशाच्या परिच्छेद क्रमांक 1 आणि 3 आणि 6 फेब्रुवारी 2021 रोजी कौटुंबिक न्यायालयाच्या आदेशाच्या परिच्छेद क्रमांक 5.

(ii) श्री. कुलकर्णी यांनी सादर केले की पती या थरापर्यंत गेला आहे की मुलीने पतीने शिकवल्याप्रमाणे शब्दांची पुनरावृत्ती करण्यास सुरुवात केली की ती ताबा घेण्याच्या प्रकरणातून सुटली आहे, जसे सामान्यतः नमूद केले आहे की "शिवाजी महाराज आग्रा किल्ल्यातून सुटका करून घेऊन निसटले ".

(iii) श्री. कुलकर्णी यांनी कौटुंबिक न्यायालयाने 27 फेब्रुवारी 2024 रोजी दिलेल्या आदेशाच्या परिच्छेद क्रमांक 51 चाही संदर्भ दिला.

(iv) श्री. कुलकर्णी यांनी सादर केले की पतीची आई ही महाराष्ट्र राज्यातील एक मोठी राजकीय व्यक्ती आहे, जी पूर्वी विधानपरिषदेची सदस्य होती. त्यांनी सादर केले की शाळेच्या अधिकाऱ्यांवर पतीच्या आईचा प्रभाव आहे, जे शाळेच्या अधिकाऱ्यांनी पतीच्या आईला संबोधित केलेल्या ईमेलमधून आणि पतीला संबोधित केलेल्या ईमेलच्या पुढील प्रतीतून दिसू शकते. हे ईमेल शाळेच्या अधिकाऱ्यांनी 'मॅडम' यांना पाठवले होते. अल्पवयीन मुलीचे वडील असलेला पती शाळांशी पत्रव्यवहार करण्यासाठी उपलब्ध असताना पतीच्या आईला कोणत्याही प्रकारचे ईमेल पाठवण्याचे शाळेच्या अधिकाऱ्यांना कोणतेही कारण नसल्याचे त्यांनी सांगितले.

(v) 'नेहा' नावाच्या महिलेने लिहिलेल्या पतीच्या ईमेलकडेही श्री. कुलकर्णी यांनी लक्ष वेधले. त्यांनी सादर केले की ही महिला "नेहा" दुसऱ्या बाजूने पतीच्या आईची कर्मचारीवर्ग म्हणून काम करत असली तरी, तिला रविवारी रात्री 9 वाजता पतीच्या वतीने ईमेल लिहिण्याचे कोणतेही कारण नव्हते. त्याने सादर केलेले हे स्वतःच दर्शवते की पतीने संबोधित केलेले हे ईमेल प्रत्यक्षात दुसऱ्याच कोणीतरी तयार केले होते.

(vi) मुलीने लिहिलेल्या कथित नोट्स पतीच्या ताब्यात कशा आल्या याचे कोणतेही स्पष्टीकरण नाही, असे श्री. कुलकर्णी यांनी सादर केले. त्याने सादर केले की जरी ही कथा आता पतीच्या वतीने मांडण्यात आली आहे,

ज्याने नोट्स लिहून तिच्या मैत्रिणीला दिल्या आणि त्या मैत्रिणीने ती तिच्या आईला दिली जिने ती अल्पवयीन मुलीच्या वडिलांना म्हणजेच पतीला दिली. त्यांनी सादर केले की ही अत्यंत अविश्वसनीय कथा आहे, कारण ही कथा कौटुंबिक न्यायालयासमोर कधीही मांडण्यात आली नव्हती. त्यांनी पुढे सादर केले की, ज्या अल्पवयीन मुलीने तिच्या ज्या वर्गमैत्रिणीला नोट सादर केली होती, तिचे नाव काय होते, हे उघड करण्यात आलेले नाही, तसेच त्या वर्गमैत्रिणीच्या आईच्या नावाचाही आजपर्यंत उल्लेख करण्यात आलेला नाही. त्यांनी सादर केले की हे अत्यंत अविश्वसनीय आहे की अल्पवयीन मुलीला जेव्हा आठवड्याच्या शेवटी पतीशी संपर्क साधण्याची परवानगी दिली गेली होती, तेव्हा ती आठवड्याच्या दिवसांमध्ये तिचे वडील - यातील याचिकाकर्त्याला नोट्स लिहीत असे.

(vii) श्री. कुलकर्णी यांनी सादर केले की, जोपर्यन्त पत्नीची अनेक प्रेमप्रकरणे असल्याच्या आरोपाचा संबंध आहे, ते आरोप पतीला सिद्ध करावे लागतील. त्यांनी सादर केले की, घटस्फोटाच्या याचिकेत दिलेली सामान्य विधाने वयात येणाऱ्या 9 वर्षांच्या अल्पवयीन मुलीच्या अंतरिम ताब्यासाठी परवानगी न देण्यासाठी पुरेशी नाहीत.

(viii) श्री. कुलकर्णी यांनी सादर केले की रिट याचिकेत कोणतीही गुणवत्ता नाही आणि ती खर्चासह फेटाळली जावी.

विश्लेषण आणि निष्कर्ष :

28. 9 वर्षांच्या मुलीच्या अंतरिम कोठडीच्या आदेशात फेरबदल करण्याची मागणी करणारा त्याचा अर्ज फेटाळणाऱ्या आदेशाला आव्हान देणारी ही रिट याचिका भारतीय राज्यघटनेच्या कलम 227 अंतर्गत पतीने दाखल केली आहे.

29. 9 फेब्रुवारी 2023 रोजीच्या आदेशानुसार, कौटुंबिक न्यायालयाने 9 वर्षांच्या मुलीचा ताबा पत्नीला दिला होता, जी व्यवसायाने डॉक्टर आहे. कौटुंबिक न्यायालयाने दिलेल्या या आदेशाला पतीने रिट याचिका क्र. 2048/ 2023 द्वारे या न्यायालयात आव्हान दिले होते. सुरुवातीला याचिका दाखल केल्यानंतर जेव्हा पतीकडून तातडीच्या आदेशांसाठी प्रकरण समोर ठेवण्यात आले, तेव्हा या न्यायालयाने पतीला कोणत्याही प्रकारचा दिलासा देण्यास नकार दिला.

30. 24 फेब्रुवारी 2023 रोजी अल्पवयीन मुलीचा ताबा पतीद्वारे पत्नीकडे सोपवला गेला हे मान्य आहे. तथापि, पतीला आठवड्याच्या शेवटी अल्पवयीन मुलीला प्रत्यक्ष भेटण्याची आणि एक दिवसाआड व्हिडिओ ॲक्सेसची परवानगी देण्यात आली होती. पतीने दाखल केलेली रिट याचिका शेवटी या न्यायालयाने 21 जुलै 2023 रोजी फेटाळली.पतीने 21 जुलै 2023 रोजीच्या या आदेशाला आव्हान न दिल्याने या आदेशाला अंतिम रूप मिळाले हे मान्य आहे.

31. अल्पवयीन मुलीचा ताबा 24 फेब्रुवारी 2023 ते 9 फेब्रुवारी 2024 पर्यंत, अंदाजे एक वर्षासाठी, पत्नीकडे राहिला.

32. 9 फेब्रुवारी 2024 रोजी अल्पवयीन मुलगी आधी पारित केलेल्या आदेशानुसार आठवड्याच्या ऍक्सेससाठी पतीच्या घरी गेली. आदेशात दिलेल्या निर्देशानुसार, 11 फेब्रुवारी 2024 रोजी रविवार असल्याने ती पत्नीच्या घरी परत जाणार होती, मात्र मुलगी पत्नीच्या घरी परतली नाही.

33. त्यानंतर, 12 फेब्रुवारी 2024 रोजी रिट याचिका क्र. 2048/2023 निकाली काढण्यासाठी पतीकडून अंतरिम अर्ज दाखल करण्यात आला. कोणत्याही प्रकारच्या फेरबदलासाठी कौटुंबिक न्यायालयात जाण्याच्या स्वातंत्र्यासह 18 फेब्रुवारी 2024 रोजी या न्यायालयाने हा अंतरिम अर्ज निकाली काढला, मात्र या न्यायालयाद्वारे काही अंतरिम दिलासा दिला गेला.

34. त्यानंतर पतीने ताब्यामध्ये फेरबदल करण्यासाठी कौटुंबिक न्यायालयासमोर अंतरिम अर्ज दाखल केला. फेरबदलासाठीचा हा अंतरिम अर्ज कौटुंबिक न्यायालयाने 27 फेब्रुवारी 2024 रोजी फेटाळला होता. सध्याची रिट याचिका 27 फेब्रुवारी 2024 रोजीच्या आदेशाला आव्हान देते. 27 फेब्रुवारी 2024 रोजीच्या आदेशाच्या युक्तिवादाच्या अनुपलब्धतेमुळे, या न्यायालयाने पूर्वी दिलेले संरक्षण सुरु ठेवण्यात आले.

35. 27 फेब्रुवारी 2024 च्या आक्षेपार्ह आदेशाद्वारे कौटुंबिक न्यायालयाने फेरबदलाचा अर्ज फेटाळताना असा निष्कर्ष काढला की पतीची आई एक राजकारणी होती आणि तिच्या सामाजिक कार्यामुळे ती 9 वर्षांच्या मुलीची काळजी घेण्यास/तिला वेळ देण्यास असमर्थ होती. याचिकाकर्ते स्वतः एका आय. टी. कंपनीत काम करत होते. तसेच, त्याचा भाऊ आणि भावाची पत्नी एका खासगी कंपनीत चार्टर्ड अकाउंटंट म्हणून काम करत होते. त्यामुळे 9 वर्षांच्या मुलीची काळजी मोलकरणीने घेणे अपेक्षित आहे. जिथपर्यंत पत्नीचा संबंध आहे, ती व्यवसायाने डॉक्टर आहे आणि तिने 9 वर्षांच्या मुलीच्या शाळेजवळ लिव्ह अँड लायसन्स बेसिसवर राहण्यासाठी फ्लॅट घेतला आहे. गृहिणी असलेल्या पत्नीची आई एका मोलकरणीसह अल्पवयीन मुलीची काळजी घेण्यासाठी उपलब्ध होती. कौटुंबिक न्यायालयाने असेही म्हटले की, अल्पवयीन मुलीचा गेल्या एका वर्षातील शैक्षणिक रेकॉर्ड चांगला होता. त्याचप्रमाणे, कथित नोट्स /चिठ्ठ्या कोणी लिहिल्या होत्या याबद्दलही न्यायालयाला शंका होती. 9 वर्षांची मुलगी दर आठवड्याच्या शेवटी पतीला भेटत असल्याने, पत्नीला सदर चिठ्ठ्यांवर असलेल्या 9 वर्षांच्या मुलीच्या हस्तलिखितावर शंका होती. त्याचप्रमाणे, न्यायालयाने पतीच्या वतीने 'नेहा' म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या महिलेने लिहिलेल्या ई-मेलवर टिप्पणी केली होती. न्यायालय या निष्कर्षावरही पोहोचले आहे की ताब्याच्या प्रकरणात न्यायालयाला शैक्षणिक विकासाबरोबरच वय, लिंग आणि बालकाचा भावनिक, शारीरिक आणि मानसिक विकास पाहावा लागेल. त्यामुळे या निष्कर्षांच्या आधारे कौटुंबिक न्यायालयाने ताब्यामध्ये फेरबदल

करण्याचा अर्ज फेटाळला आहे. कौटुंबिक न्यायालयाने दोन्ही पक्षांना 9 फेब्रुवारी 2023 रोजीच्या निशाणी 83 खालील आदेशाचे पालन करण्याचे व त्यावर कायम राहण्याचे निर्देश दिले होते.

36. दोन्ही बाजूंनी केलेल्या युक्तिवादांचा मी विचार केला आहे. आई-वडील दोघेही नोकरी करतात यात शंका नाही. पतीची आई एक राजकीय व्यक्ती आहे, जी पूर्वी एम. एल. सी. होती, यात वाद नाही. वर्तमानपत्रे/नियतकालिकांच्या लेखांनुसार, पतीची आई आगामी लोकसभा निवडणूक लढवण्यासाठी इच्छुक आहे.

37. अल्पवयीन मुलीच्या पालकांव्यतिरिक्त अल्पवयीन मुलीशी संबंधित समस्यांबाबत शाळेचे अधिकारी पतीच्या (जी 9 वर्षांच्या मुलीची आजी आहे) उक्त आईशी संवाद साधत आहेत, ही नोंद घेण्यासारखी बाब आहे. माझ्या मते, शाळेच्या अधिकाऱ्यांना अल्पवयीन मुलीशी संबंधित समस्यांबद्दल आजीला (जी एक राजकारणी आहे) कळवण्याचे कोणतेही कारण नाही, जेव्हा तिचे दोन्ही पालक उपलब्ध आहेत. त्याचप्रमाणे, हे देखील कोणीही विसरू शकत नाही की आई-वडील दोघेही सुशिक्षित आहेत आणि खरे तर अल्पवयीन मुलीची आई व्यवसायाने डॉक्टर आहे.

38. अभिलेखावर हे देखील नोंदवले गेले आहे की कौटुंबिक न्यायालयाने अल्पवयीन मुलीचा अंतरिम ताबा पत्नीला 9 फेब्रुवारी 2023 रोजी दिला, तर पतीला आठवड्याच्या शेवटी भेटण्याची मुभा दिली; 11 फेब्रुवारी, 2024 रोजी, म्हणजे एक वर्षाच्या कालावधीनंतर, पती, मुलीचा ताबा पत्नीला परत देऊ शकला नाही. पतीचे हे कृत्य सुमारे सात दिवस चालू राहिले. या सात दिवसांत अल्पवयीन मुलगी शाळेत गेली नाही.

39. अल्पवयीन मुलीचा तिच्या आईच्या ताब्यात असतानाचा शैक्षणिक रेकॉर्ड 'चांगला' होता. शाळेच्या रिपोर्टमध्ये असे दिसून आले आहे की सदर कालावधीत अल्पवयीन मुलीची प्रगती खूप चांगली होती. त्याचप्रमाणे, ती पाठ्येतर कार्यक्रमांमध्ये चांगली कामगिरी करत होती.

40. अल्पवयीन मुलगी फक्त 9 वर्षांची आहे हे कोणीही विसरू शकत नाही, ज्याला पौगंडावस्थेपूर्वीचे वय म्हटले जाऊ शकते. 'नेहा' नावाच्या एका महिलेने पतीच्या वतीने पत्नीला पत्रे लिहिली आहेत आणि त्यात सांगितले आहे की अल्पवयीन मुलगी तिच्या ताब्यात सुरक्षित आहे, ही वस्तुस्थिती देखील भुवया उंचावते.

41. कौटुंबिक न्यायालयाने अल्पवयीन मुलीने लिहिलेल्या कथित चिठ्ठ्यांवरील हस्ताक्षराबाबत शंका व्यक्त केली आहे. माझ्या मते, ही चिंतेची बाब आहे की पतीने अभिलेखावर काही चिठ्ठ्या दाखल केल्या आहेत ज्या त्याच्या मते अल्पवयीन मुलीने आठवड्याच्या दिवसांमध्ये लिहिल्या होत्या आणि त्या अल्पवयीन मुलीच्या

मैत्रिणीच्या माध्यमातून त्याच्या ताब्यात आल्या होत्या. माझ्या मते, हे लक्षात घेणे समर्पक आहे की जरी आठवड्याच्या दिवसात मुलगी पत्नीच्या ताब्यात होती आणि आठवड्याच्या शेवटी म्हणजे शुक्रवार ते रविवार रात्रीपर्यंत मुलीला पतीशी भेटण्याची मुभा देण्यात आली होती. अल्पवयीन मुलीच्या मैत्रिणीचे नाव, जीला अल्पवयीन मुलीने कथित नोट्स/चिठ्ठ्या दिल्या होत्या आणि तिची मैत्रीण पतीच्या संपर्कात कशी आली याबद्दल पतीकडून कोणतेही स्पष्टीकरण नाही. अल्पवयीन मुलगी शुक्रवारी संध्याकाळपासून रविवारी संध्याकाळपर्यंत तिच्या वडिलांसोबत असायची आणि आठवड्याच्या दिवशी ती तिच्या वडिलांना नोट्स/चिठ्ठ्या लिहीत असे हे अत्यंत अविश्वसनीय आहे.

42. विद्वान ज्येष्ठ वकिल सुश्री जयसिंग यांनी **कुंडू** (वरील) प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या निकालाचा संदर्भ दिला होता. **कुंडूच्या** (वर नमूद केलेल्या) निकालातील वस्तुस्थिती अशी होती की हे प्रकरण गार्डीयनस अँड वॉर्ड्स ऍक्ट, 1890 शी संबंधित आहे. या प्रकरणात अल्पवयीन मुलीच्या आईचा आधीच मृत्यू झाला होता. माझ्या मते,गार्डीयनस अँड वॉर्ड्स ऍक्ट, 1890 मधील अल्पवयीन मुलाची कोठडी हिंदू विवाह कायद्यापेक्षा पूर्णपणे वेगळ्या आधारावर आहे. **कुंडू** (वर नमूद केलेल्या) मध्येही, सर्वोच्च न्यायालयाने कायद्याची तत्त्वे ठेवली आहेत की अल्पवयीन मुलाचा ताबा कोणाला दिला जावा या प्रश्नाचे निराकरण करताना, 'मुलाचे कल्याण' हा सर्वोच्च विचार आहे, अंमलात असलेल्या कायद्यांतर्गत पालकांचे अधिकार नाहीत.

43. सध्याच्या कार्यवाहीत, ताब्यासाठी अर्ज सुरुवातीला हिंदू विवाह कायद्याच्या कलम 26 अंतर्गत पत्नीने दाखल केला होता. कौटुंबिक न्यायालयाने मुलीच्या कल्याणाचा विचार करून पत्नीचा ताबा मंजूर केला आणि या न्यायालयाने कौटुंबिक न्यायालयाचा दिनांक 21 जुलै 2023 रोजीच्या आदेशाद्वारे दिलेल्या निर्णयाला आणि आदेशाला पुष्टी दिली. एका वर्षाच्या कालावधीनंतर, कौटुंबिक न्यायालयाने दिलेल्या आदेशात पतीने फेरबदल केला. कौटुंबिक न्यायालयाने पतीने तर्कसंगत आदेशासह दाखल केलेला हा अर्ज फेटाळला आहे. त्यामुळे **कुंडूच्या (वरील)** निकालातील तथ्य सध्याच्या कामकाजापेक्षा बरेच वेगळे आहे.

44. कोणत्याही ताब्याच्या प्रकरणात , न्यायालयाला काय बघावे लागते तर ते आहे मुलाचे कल्याण. सध्याच्या कार्यवाहीत, बालक एक 'मुलगी' आहे आणि तिचे वय केवळ 9 वर्षे आहे जे पौगंडावस्थेपूर्वीचे वय आहे.बालकाची आई व्यवसायाने डॉक्टर आहे जी सध्या मुलीच्या शाळेच्या जवळच्या फ्लॅटमध्ये राहत आहे. पत्नीची आई ज्या गृहिणी आहेत आणि त्या पत्नीसोबत राहत आहेत. पत्नीच्या ताब्यात असतानाचा अल्पवयीन मुलीचा शैक्षणिक रेकॉर्ड देखील चांगला आहे. त्यामुळे, माझ्या मते, परिस्थितीत बदल करून पत्नीकडून पतीकडे ताबा बदलण्याचे कोणतेही कारण नाही.

45. उत्तरवादी/पत्नीच्या व्यभिचारी वर्तनाबाबत याचिकाकर्ते/पतीच्या वतीने केलेले निवेदन, माझ्या मते, हे असे आरोप आहेत जे पतीने कौटुंबिक न्यायालयासमोर 2020 साली दाखल केलेल्या विवाह याचिकेत केले आहेत. कौटुंबिक न्यायालयासमोर अग्रगण्य पुराव्यांद्वारे हा आरोप सिद्ध करावा लागेल. त्यामुळे आरोपांच्या आधारे, पत्नीला ताबा देता येईल की नाही या संशयाला काही अर्थ राहणार नाही.विविध न्यायनिर्णयांनुसार मानले गेल्याप्रमाणे यात काही शंका नाही कि हे जरुरी नाही की एक चांगली पत्नी नाही म्हणजे ती एक चांगली आई नाही.

46. सध्याच्या प्रकरणात पतीने केलेले आरोप अद्याप सिद्ध व्हायचे आहेत. **2024 मध्ये एस. सी. सी. ऑनलाईन डेल 678** मध्ये नोंदवलेल्या **विनीत गुप्ता विरुद्ध मुक्ता अग्रवाल** यांच्या निकालात असे म्हटले गेले आहे की जरी पत्नीच्या विवाहबाह्य संबंधांबद्दल आरोप सिद्ध झाले असले तरी, जोपर्यंत अल्पवयीन मुलीच्या ताब्याचा प्रश्न आहे, या प्रकरणात, तो पत्नीला दिला जाऊ शकतो.

47. कोणत्याही प्रकरणात व्यभिचार हा घटस्फोटाचा आधार आहे, मात्र तो ताबा मंजूर न करण्याचा आधार असू शकत नाही.

48. त्यामुळे ही रिट याचिका निष्फळ ठरते. खर्चाबाबत आदेश नाही.

49. याचिकाकर्त्याला अल्पवयीन मुलीचा ताबा 21 एप्रिल 2024 पर्यंत उत्तरवादी पत्नीकडे सुपूर्द करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत.

(न्यायमूर्ती राजेश एस. पाटील)

<u>अस्वीकरण</u>

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".